

Davor Domančić:

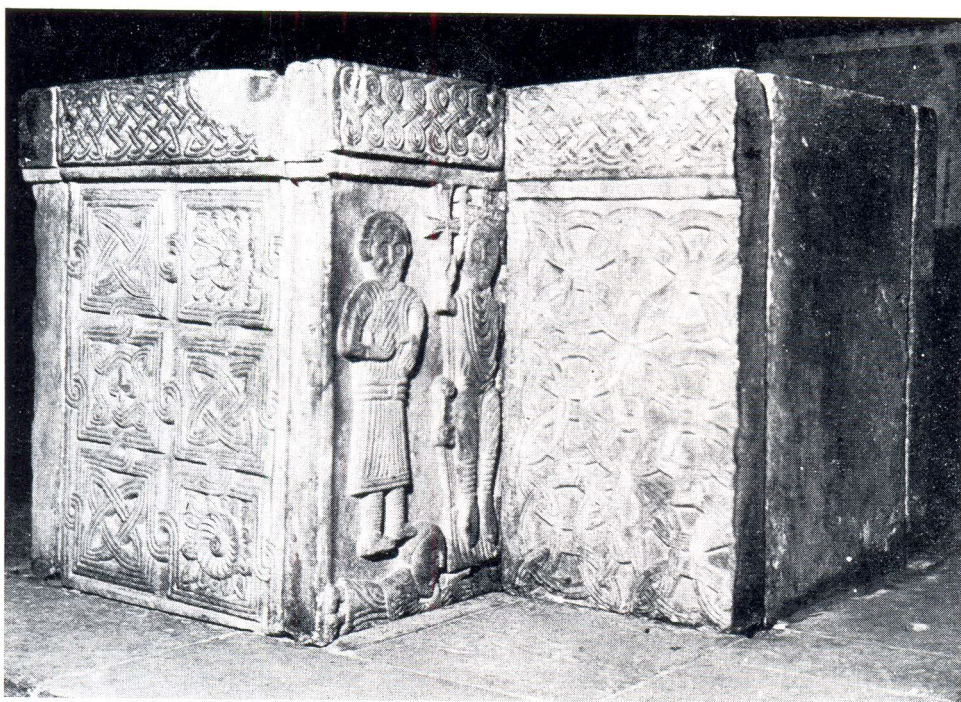
O KRSNOM ZDENCU SPLITSKE KRSTIONICE

Nedavnim radovima na krsnom zdencu u splitskoj Krstionici 1974. i 1975. godine, koje je vodio Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu i koji nažalost nisu u cijelosti dovršeni, došli smo do novih saznanja koja su potrebna za potpuno vrednovanje tog najznačajnijeg spomenika starohrvatske skulpture. Lik hrvatskog kralja pobuđivao je živo zanimanje u dugotrajnoj i još sada živoj raspravi da li je to prikaz kralja ili pak Krista. Prevagu dobiva hrvatski kralj kojega s ponosom pokazujemo brojnim posjetiteljima naglašavajući njegovu ranu pojavu u središtu Dioklecijanove palače kao dokaz našeg nacionalnog i kulturnog bivstva na ruševinama Rima na istočnoj jadranskoj obali u ranom srednjem vijeku.

Povod ovim posljednjim radovima dalo je izlaganje ploče s likom hrvatskog kralja na velikoj izložbi jugoslavenske umjetnosti u Parizu 1971. Tada se pružila mogućnost da se još jednom nakon 1894. obave istraživanja na krsnom zdencu i da se pobliže ispituju ploče s pleternim ukrasom. Tom su prilikom očišćene sve ploče od nečistoće tijekom stoljeća te učvršćene neke napukline.

Jedna od bitnih tada utvrđenih činjenica je ta da je krsni zdenac napravljen odjednom u isto vrijeme, što znači da su u isto vrijeme upotrebljene ploče rimskih sarkofaga i ploče starohrvatske oltarne pregrade s pleterom i hrvatskim kraljem. To su potvrdile željezne spone na spojevima nižih pregrada prema poprečnom kraku križnog tlocrta zdenca. Isto tako nisu utvrđeni tragovi starijeg krsnog zdenca na tom mjestu jer mramorna ploča dna zdenca leži na uzdignutom zidanom postolju, koje pak leži neposredno na sedrenom svodu kripe hrama.

Stoga je taj zdenac nastao odjednom u ovom obliku u kojem smo ga zatekli. On je križnog oblika jednakih krakova s unutrašnjom pregradom prema južnom i sjevernom kraku, čime je stvoren jedinstveni prostor istočnog i zapadnog kraka, a taj ima dno od jedne mramorne ploče. U tom su središnjem dijelu ostali vidljivi tragovi vode na stranama koja se u upotrebi dulje ili kraće zadržavala na različitim razinama. Ti su tragovi najtamniji na visini pregrada postranih krakova, dakle na visini kad je zdenac bio najviše i najdulje ispunjen vodom. Na toj je visini na zapadnoj strani uklesan istokračni križ nezgrapna

Krsni zdenac u splitskoj krstionici (privremeno postavljeno 1976. g.)

oblika, koji je mogao označavati visinu do koje se može zdenac ispuniti vodom. Središnji dio nije imao odvod pa se voda prelijevala u postrane krakove preko pregrada na kojima se vide tragovi cijedenja vode. Time su ti krakovi mogli imati ulogu sakrarija.

Cijeli je otvor krsnog zdenca bio pokriven kamenim pločama. Najveća je pokrivala središnji dio a dvije manje poprečne krakove. Središnji je dio bio pokriven samo za tri četvrtine otvora, dok je prednji dio bio otkriven i u najnovije vrijeme pokriven drvenim poklopcem, koji je možda zamijenio jedan stariji isto drveni, jer se na tom mjestu stavljala i uzimala posvećena voda.

Sljubnice među pločama krsnog zdenca su bile ispunjene crvenkastom žbukom koja se upotrebljavala za nepropusnost vode, a bila je nanesena u dva sloja. Tragovi se vode vide i na toj žbuci, a ta je ista žbuka zatvarala sljubnicu pod velikom pločom koja je zatvarala središnji dio.

Ta se činjenica može dovesti u vezu s preinakama na zdencu koje je izvršio splitski nadbiskup Andrija Cornelio oko 1533. godine kad je postojeći krsni zdenac u splitskoj Krstionici zatvoren. Tako, zapravo, treba tumačiti riječi »fontem predictum ... ad clausuram reducere fecimus« u ispravi tog splitskog nadbiskupa po kojoj je don Luka Jelić zaključio da je današnji krsni zdenac nastao u njegovo vrijeme.

Međutim, Cornelio navodi u toj ispravi da već postojeći krsni zdenac treba zatvoriti, pa je po tome on postavio spomenute ploče kojima je zatvorio krsni zdenac da se ne onečišćuje posvećena voda u njemu. To je vrijeme kad više ne postoji krštavanje uranjanjem pa je krsni zdenac služio i kao spremište posvećene vode.

U novije je vrijeme postavljena manja kamena zdjela u prednjem dijelu krsnog zdenca kad on više nije bio ispunjen vodom.

Stoga treba odbaciti Jelićevu pretpostavku da je krsni zdenac u današnjem obliku nastao u Corneliovo vrijeme. To potvrđuje i činjenica da je rub zdenca zaglađen dugom upotrebom prije nego je bio pokriven kamenom pločom.

Oblik splitskog krsnog zdenca ukazuje na obred krštavanja uranjanjem novokrštenika. Taj se obred zadržao ponegdje do XV stoljeća, što treba posebno utvrditi za običaje u splitskoj crkvi, pa se do tog vremena može tražiti njegov nastanak.

S obzirom na upotrebu pleternih ploča XI stoljeća, posebno one s likom hrvatskog kralja, najvjerojatnije je taj krsni zdenac sagrađen u XIII stoljeću kada je oltarna pregrada s tim pločama još mogla postojati pred oltarom u splitskoj stolnici, gdje se ona najvjerojatnije i nalazila, i kada je već blijedio značaj ličnosti hrvatskog kralja koji je bio prikazan na ploči pregrade. Ujedno je očita činjenica da je u to vrijeme bila još jaka tradicija starokršćanskih krstionica, posebno onih u Dalmaciji, te da je u Splitu u srednjem vijeku sagrađen krsni zdenac klasična oblika na križ.

Vrednujući stoga krsni zdenac u splitskoj krstionici kao spomenik koji od svog postanja u XIII stoljeću do danas nije izmijenio ni oblik ni namjenu, onda se kod njegove obnove mora poštivati ta činjenica, kao i vrijednost pletera i lika hrvatskog kralja na tim pločama. Treba čuvati cjelovitost njegovog izvornog oblika, iako svjesni činjenice da je taj krsni zdenac sastavljen od ploča jedne starohrvatske oltarne pregrade koja ima izuzetnu umjetničku i povijesnu vrijednost. Na to nas nuka i činjenica da je taj krsni zdenac jedinstveni primjer u našem srednjovjekovnom graditeljstvu.

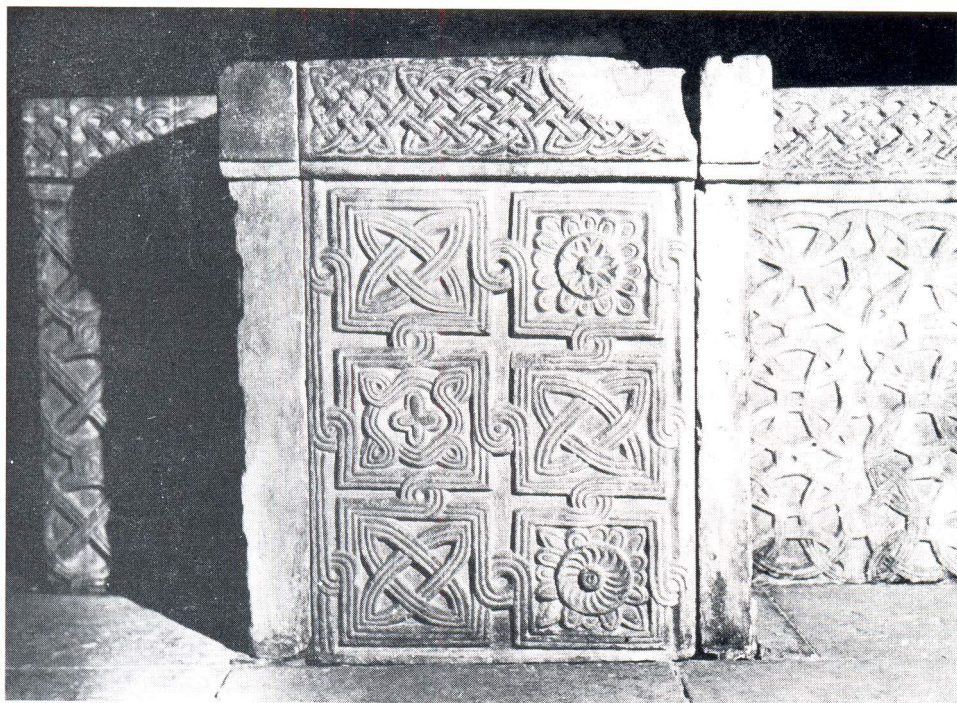
Stoga se kod tih radova javilo i pitanje vraćanja ploče s likom hrvatskog kralja na njeno izvorno mjesto, i to na sjevernu stranu istočnog kraka, kako je stajala do oko 1931. godine kada je bila premještena na pročelnu stranu da se istakne vrijednost i značaj tog lika.

Postavljajući kraljev lik na izvorno mjesto vratio bi se krsnom zdencu njegov prvotni oblik koji je nastao logičnim nizanjem i spajanjem pleternog ukrasa kao osnovnog estetskog ugođaja, a to je ona izvorna zamisao i ukus XIII stoljeća kad je od netom porušene oltarne pregrade načinjen krsni zdenac. Naglašenost pleternog ukrasa izražava se i u pročelnoj ploči sa simetričnim ukrasom koji objedinjuje ritam ploha i ukrasa, prema kojem su i ploče bile podešene i preklesane na spojevima, što izaziva poseban problem kod postavljanja kralja na pročelnu stranu. Time bi se ujedno potkrijepila pretpostavka da lik predstavlja kralja a ne Krista, budući da je u XIII stoljeću mogla izbljedjeti predodžba o značaju hrvatskog kralja ali ne i svijest da taj lik pred-

stavlja Krista, pa je prema tome mogao doći na manje ugledno mjesto sa strane.

Postavljajući pak kralja na pročelnu stranu, kako je to bilo učinjeno oko 1931. godine, razbija se izvorni oblik krsnog zdenca i njegov prvotni estetski ugođaj a ističe se samo lik kralja odvojeno od svoje izvorne cjeline koja je nastala jedinstvenom zamisli u XIII stoljeću.

Iako je nedavno od većine stručnjaka u Hrvatskoj prihvaćena opravdanost uspostavljanja izvornog oblika krsnog zdenca, vrednujući njegov značaj kao jedinstvenog i izuzetnog spomenika kod nas, ipak je prevladala misao da je u našem sjećanju kraljev lik bio na prednjoj strani, istaknut kao posebna vrijednost naše umjetničke i povijesne afirmacije.

Krsni zdenac u splitskoj krstionici (privremeno postavljeno 1976. g.)